

Barnepsykolog med sterk kritikk mot avhør av barn

Øystein Helmikstøl

journalist i Psykologtidsskriftet

Avhørsekspert og barnepsykolog Annika Melinder kommer med sterk kritikk mot politiet for manipulerende teknikker i to avhør av barn. Retten nektet å høre hennes vurderinger i en påstått overgrepssak, der en 45-åring nylig ble frikjent.

En 45-årig helsefagarbeider ble i Borgarting lagmannsrett i Drammen nylig frikjent fra alle anklager om overgrep mot datteren. Mannen var i tingretten dømt til fire år og tre måneders fengsel.

En utspørring foretatt av en fostermor, og to avhør gjennomført ved Statens barnehus i Oslo av spesialutdannet politi, ble anført som det sentrale beviset mot Buskerud-mannen.

– Manipulerende teknikker

Etter tingrettsdommen mot helsefagarbeideren, og før ankesaken skulle opp i Borgarting lagmannsrett, fikk psykologiprofessor og barnepsykolog Annika Melinder i oppdrag fra forsvarer Nora Hallén å vurdere de to avhørene ved Statens barnehus.

Melinder brukte 24 timer på en sakkyndigvurdering i saken, der mandatet fra forsvarer var å vurdere om avhørene på til sammen fire timer er gjennomført på en korrekt måte, herunder hvordan spørsmålene er utformet, og hvordan de stilles.

– Flere forhold er problematiske ved vurderingen av påliteligheten i informasjonen som kom frem i avhørene.

Det skriver Melinder i sakkyndigrapporten om de to avhørene.

Melinder er leder av en forskningsenhet ved Psykologisk institutt i Oslo som blant annet har undersøkt temaer knyttet til avhør, tilrettelagte avhør og sekvensielle avhør av barn. Som klinisk psykolog har Melinder arbeidet med barn og unge innen psykisk helsevern og barnevern. Hun har vært medlem av Den rettsmedisinske kommisjon og er i dag leder for utvalget i rettspsykologi og sakkyndighet i Norsk psykologforening.

Psykologtidsskriftet har sett de to avhørene av datteren både i tingretten og i lagmannsretten, og vi har også fått tilgang til den ti sider lange sakkyndigrapporten der Melinder vurderer dem.

– Ledende og gjentatte spørsmål, press vekselvis med belønninger, hypotetiske spørsmål og bruk av for fornærmede viktige personer som referanser og manipulerende teknikker går igjen i avhørene. Avhører har et sett med informasjoner som hun søker bekreftet, er en av Melinders konklusjoner.

Sekvenser både i det første og oppsummeringene i det andre avhøret er ifølge psykologiprofessoren sammensatt av ledende og gjentatte spørsmål, hypotetiske spørsmål og selektert emosjonell inntoning fra avhørers side.

– Jeg er nokså skeptisk til påliteligheten i jentas responser, avslutter Melinder sin rapport om de to avhørene.

Vitnepsykologi vs. traumeforståelse

Statsadvokat Jan Eivind Norheim fra Oslo statsadvokatembete var aktor i saken. Han ville ikke at retten skulle høre psykologiprofessor Annika Melinders vurderinger. Aktor fikk medhold av lagmannsretten.

Annika Melinder ble nektet å legge fram sin rapport og konkrete vurderinger, hun forklarte retten om avhør av barn på generelt grunnlag.

Politioverbetjent og fagspesialist for tilrettelagte avhør Tone Davik fra Kripos var sakkyndig vitne fra påtalemyndighetens side. Hun påpekte på generelt grunnlag at det viktige er å se på hvordan mistanken om overgrep kom frem, og hvem som har snakket med barnet.

I retten kom det frem at hun ikke bestrider det Annika Melinder sa om vitnepsykologi, men hun fremholdt at politiet de siste årene har tatt inn kunnskap fra traumefeltet.

Hun forsvarte at politiet konfronterer barn med noe de skal ha sagt i en annen sammenheng.

– Det ideelle er en fri forklaring, men er det realistisk? spurte Davik.

Davik har tidligere uttalt seg sterkt kritisk til psykolog Miriam S. Johnsons konklusjoner fra sin forskning¹.

Forsvarer Nora Hallén trakk nettopp fram Johnson, som i en landsrepresentativ studie av 224 barneavhør i overgrepssaker gjennomført i perioden 2002–2012 forsket på hvilke typer spørsmål politietterforskere stiller.

Johnsons funn viser at andelen av de mest anbefalte spørsmålene, åpne spørsmål, utgjør en svært lav prosentandel. I løpet av en periode på 22 år er det ingen positiv utvikling i form av økt bruk av åpne spørsmål, ifølge Johnsons funn.

Ledende spørsmål påvirker avhøret svært negativt og kan ifølge Johnson få barn til å fortelle om hendelser som ikke har skjedd².

Ingen bevis

Det var som i mange andre lignende straffesaker ingen tekniske bevis mot helsefagarbeideren.

Også aktor påpekte svakheter ved hele utgangspunktet for straffesaken, både utspørringen av jentas fostermor og de to avhørene gjennomført av politiet.

– Denne typen spørsmål kan innby til svar i en viss retning, sa aktor Norheim om en utspørring hos jentas fosterfamilie.

I retten kom det fram at jentas fostermor helt fra starten av omsorgsovertakelsen i april 2014 hadde mistanke om at barnet var utsatt for overgrep, selv om jenta ikke hadde fortalt noe om det. Det er heller ikke rapportert at hun har snakket om overgrep i andre sammenhenger. Ingen andre som har forklart seg i saken, mistenkte overgrep.

Jenta fikk en bok av fostermor om overgrep og omsorgssvikt. Fostermoren hennes ba jenta svare på ja- og nei-spørsmål om overgrep. Hun svarte ja på fostermorens spørsmål om faren hadde berørt hennes kjønnsorgan, og hun svarte ja på spørsmål om hun hadde berørt farens kjønnsorgan. Jenta var på tidspunktet for utspørringen og avhørene ikke fylt åtte år. Forholdene hun svarte bekreftende på, skulle ha skjedd da hun var mellom tre og et halvt og fem og et halvt år.

Jentas fosterforeldre varslet barnevernet, og forholdet ble anmeldt til politiet. Hun ble avhørt høsten 2015. Jenta forteller ikke fritt om overgrep i avhørene. Når avhører til slutt konfronterer jenta med det hun skal ha svart fostermor, bekrefter jenta dette.

¹. Aftenposten 28. oktober 2015: «Politiet stiller like mange ledende spørsmål i barneavhør som før»

². <https://www.sv.uio.no/psi/forskning/aktuelt/arrangementer/disputaser/201...>

Knallhard kritikk

– Kanskje man kan kritisere avhører for måten hun stiller spørsmål på, antallet ganger hun stiller spørsmål og tar opp ulike temaer, sa aktor Norheim i prosedyren.

Lagdommer Halvor Aas gikk enda lenger i en tydelig rettsbelæring.

– Vi mennesker er slik at det er vanskelig å gå tilbake på det man har sagt. Og barn vil i en del tilfeller forsøke å tilpasse seg til det barnet tror den det snakker med, ønsker. Her er det to lange avhør, der fornærmede særlig mot slutten av det første er tydelig sliten. Avhører, antakelig ubevisst, gir signaler med blant annet kropp og stemme når fornærmede forteller noe som avhører finner interessant, sa Aas og fortsatte:

– Når barn i en slik situasjon konfronteres direkte med at «jeg vet hva du har sagt», er det naturlig at barnet forsøker å tilpasse forklaringen til det man tror avhører vil høre, sa Aas og fortsatte:

– Det er uheldig at avhører, etter at fornærmede har blitt konfrontert med hva hun har sagt tidligere til fostermor, ikke forsøker å finne og avklare alternative forklaringer. Det er på mange områder slik at man finner bekreftelser på det man leter etter, ut fra den hypotesen man har.

SAKKYNDIG Psykologiprofessor Annika Melinder var sakkyndig i en straffesak nylig, der en mann fra Buskerud ble frikjent for overgrep mot datteren. Foto: UiO.

– Kardinalfeilen

Advokat og partner i Advokatfirmaet Elden, Nora Hallén, forsvarte helsefagarbeideren i Buskerud-saken, både i ting- og lagmannsretten. Hun mener manglene og svakhetene ved de to barneavhørene kom godt fram i saken.

I prosedyren understreket Hallén at jenta blir konfrontert åtte ganger i avhørene med det hun skal ha fortalt fostermoren. Hun viste til utskrift av avhørene, som viser at først på den 48. av 57 sider inn i det første avhøret, kommer det bekreftende svar på spørsmål om overgrep.

– *Hva mener du er de største svakhetene ved de to avhørene av frikjentes datter?*

– Kardinalfeilen er at politiet bruker en samtale som har skjedd i forkant, som en sannhet i avhøret med barnet. I samtalen i forkant har ikke barnet fritt fortalt noe som helst, men hun blir konfrontert med ledende og lukkede spørsmål. Så blir datterens svar i denne samtalen brukt av politiet som konfrontasjon i avhøret med henne, etter at hun heller ikke i avhøret, lenge, forteller noe som helst om overgrep. Dette er kardinalfeilen, som følger begge avhørene, sier Hallén.

– I tillegg bruker politiet mer eller mindre alle typer pressmidler i begge avhørene.

– Gal retning

– *Hvordan er standarden på barneavhør i Norge i dag?*

– Jeg kan bare snakke ut fra de sakene jeg har hatt. Den opplevelsen jeg har, er at politiet dessverre ofte går inn i denne type saker med en tanke om at noe har skjedd, og da handler det om å få dette bekreftet. Da skal det fram. Politiet burde i større grad gått mer åpent inn i avhørene med den tanken at det kanskje ikke har skjedd noe, sier Hallén.

Hun mener at politiet gjennomgående bruker for mye ledende spørsmål og for mange lukkede spørsmål.

– Politiet fremstår heller ikke så oppmerksomme på at barn i så stor grad kan la seg lede.

– *Skiller avhørene i denne saken seg fra avhør i lignende saker?*

– Jeg var ikke forsvarer da avhørene ble gjennomført, men reagerte sterkt da jeg både så og leste dem. Men tendensen i lignende avhør er den samme.

– Generelt vil jeg si at endringen som ble gjort med tilrettelagte avhør, der det nå er en påtaleleder som er ansvarlig for avhørene, og det ikke nødvendigvis er forsvarer til stede, var en utvikling i gal retning. Det er svært problematisk at det ikke gjennomgående er forsvarer til stede i samtlige avhør av barn. Endringen ble blant annet begrunnet med at det ville gi siktede bedre mulighet til å stille spørsmål i et eventuelt supplerende avhør, etter å ha sett det første.

Hallén mener Buskerud-saken er et godt eksempel på at om man gjennomfører det første avhøret på en metodisk lite tilfredsstillende måte, vil det andre avhøret fort kunne bli en bekreftelse av det første.

– Min opplevelse med å være i avhør med en dommer kontra en påtaleleder er at dommerne var mer nøytrale. De stanset flere avhør hvis de mente at man ikke skulle presse barnet lenger.

I RETTEN Aktor Jan Eivind Norheim og forsvarer Nora Hallén like etter at en mann fra Buskerud ble frikjent for anklager om overgrep. Foto: Øystein Helmikstøl

Gråt av glede

Den frikjente Buskerud-mannen gråt av glede da jurylederen leste opp frifinnelsen.

– Jeg er så lettet og glad etter å ha kjempet i to og et halvt år for sannhet og rettferdighet. Folk har løyet om meg, jeg er blitt spyttet på i gata og har blitt kalt pedofil. Det har vært en episode der noen la avføring på trappa mi. Det er en fantastisk følelse å være frikjent, jeg har ikke ord, sa mannen til Psykologtidsskriftet like etter at juryen svarte nei på alle spørsmålene om skyld.

Jentas bistandsadvokat Skjalg Jarnang kommenterer frifinnelsen slik til Psykologtidsskriftet:

– Lagretten har gjort sin vurdering, og jeg tar frifinnelsen til etterretning.

Bistandsadvokaten ønsker ikke å kommentere de to politiavhørene eller det som ellers kom fram i retten.

Riksadvokaten hadde nettopp fått saken da Psykologtidsskriftet gikk i trykken, og skal på vanlig måte vurdere hvorvidt dommen skal ankes.

– Bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet kan uansett ikke ankes Høyesterett, så det er bare aktuelt å anke hvis det er noe som tyder på at lagmannsretten har anvendt loven uriktig, noe som vanligvis er umulig å vite, i og med at juryen ikke begrunner sin avgjørelse, eller har begått saksbehandlingsfeil, skriver Guri Lenth, førstestatsadvokat ved Riksadvokatembetet i e-post.

– Ordningen bør evalueres

Avhører som foretok avhørene av jenta ved Statens barnehus Oslo er en ansatt politi ved politidistriktet i Buskerud. Vedkommende er kjent med kritikken, men det har foreløpig ikke lyktes å få en kommentar.

Leder ved Statens barnehus Oslo, Astrid Johanne Pettersen, sier dette:

– Jeg kan ikke kommentere på enkeltsak. Men, det er de siste 10 årene arbeidet hardt innen justissektoren for å utvikle og bedre kvaliteten på avhør av barn, unge – og særlige sårbare voksne. Her er Norge i front i Europa. Ordningen med tilrettelagte avhør fra oktober 2015 er et skritt i riktig retning.

Hun understreker likevel at de har utfordringer.

– I det daglige arbeidet er utfordringene de strenge tidsfristene som gir politiet et svært begrenset tidsrom for forberedelse av avhørene og tilrettelegging rundt avhøret generelt. Sakene er svært sammensatte og krevende. Ordningen bør evalueres, ikke minst med tanke på ressurssetting. Fagmiljøene må styrkes og evaluering av kvaliteten på arbeidet er, og må være, høyt prioritert på alle nivåer i straffesakskjeden.

Fostermor som foretok utspørring til jenta om overgrep, skriver følgende i en sms til Psykologtidsskriftet: «Da saken tross alt har vært en stor belastning for meg, ønsker jeg å legge den bak meg. Derfor ønsker jeg ikke å gi ytterligere kommentarer i saken.»

Dette er saken

FOTO: Øystein Helmikstøl

29. september 2015:

Dommeravhør ved Statens barnehus Oslo av en helsefagarbeiders (45) datter.

2. oktober 2015:

Nytt regelverk om avhør av barn: Avhørene blir overført fra domstolene til politiet.

5. oktober 2015:

Tilrettelagt avhør ved Statens barnehus Oslo av datteren.

27. juni 2016:

Tiltale tatt ut etter ordre fra Riksadvokaten.

7. desember 2016:

Helsefagarbeideren dømmes til fengsel i 4 år og 3 md. i Kongsberg og Eiker tingrett for seksuelle overgrep mot datteren. I tillegg må mannen betale 175 000 kroner i erstatning. Mindretallet ved lekdommer Øivind Bjarne Kvinge vil frifinne.

31. oktober 2017:

Sakkyndigrapport: Avhørsekspert og barnepsykolog Annika Melinder med sterk kritikk av de to avhørene ved Statens barnehus.

7. til 10. november 2017:

Ankesak i Borgarting lagmannsrett i Drammen tinghus. Helsefagarbeideren og 15 vitner forklarte seg.

10. november 2017:

Helsefagarbeideren blir frikjent.

13. november 2017:

Enstemmig frifinnelse for sivil krav om erstatning.

Se også Dagsavisen Fremtiden fredag 17. november

Relaterte saker

Psykologtidsskriftet har som eneste representant for pressen, og stort sett som eneste tilhører, fulgt prosessen mot helsefagarbeideren i Buskerud både i ting- og lagmannsretten.

Vi har også fulgt prosessen mot en bilmekaniker (45) fra Oslo med utenlandsk opprinnelse i Oslo tingrett og i Borgarting lagmannsrett. Mannen ble den 22. mai 2017 dømt til fengsel i 8 år og 6 md. for seksuelle overgrep mot datteren. Det var ingen tekniske bevis i saken. Avhør av barn var sentralt.

Psykologtidsskriftet skal følge en ankesak i Gulating lagmannsrett den 4. desember mot en oljearbeider (43) som i Haugaland tingrett den 31. mars 2016 ble dømt til fengsel i 9 år for overgrep mot datteren. Avhør av barn var sentralt.